

Jasno je, da je tu citirano gledanje eno od mogočih, poudarjeno pa izstopa prav spričo formalnega izpostavljanja književnosti NOV in revolucije v odnosu na kontinuiteto posamezne književnosti. Kakor tu pri mladem znanstveniku, se lahko podobno pojmovanje spontano pojavlja tudi pri razboritem dijaku, ki je deležen naravnega razvoja percepcije literarne umetnosti in recepcije nacionalnega in občega literarnozgodovinskega razvoja. Jasno je, da se spričo takšnih okoliščin znajde v izrazito težkem položaju tudi učitelj materinščine in književnosti. Primerjava deleža književnosti NOV in ljudske revolucije ter njene včlenitve v Rosandić-Šiclovih berilih s temi poudarki v »skupnih jedrih« govori v prid učbenikom, ki smo jih tu obravnavali.

Mogoča bi bila naslednja sklepna misel: Književnosti NOV in ljudske revolucije tako učencem kot v širši literarni recepciji ne bo mogoče bolj prepričljivo, poglobljeno in kvalitetno posredovati mimo splošno veljavnih estetskih in idejnih meril, a s poudarjenimi zunajliterarnimi, zunajumetnostnimi okoliščinami. Zlasti vprašljivo bi bilo, če bi se pri takih okoliščinah uveljavljala poudarjena pragmatika. Prav tako neustrezno je poudarjanje tega motivnega korpusa z iztrgovanjem iz kontinuitete v razvoju vsake posamezne književnosti in celotne novejšje književnosti ne le pri nas, marveč tudi v Evropi. V evropskih revolucionarnih gibanjih od marseljeze in Pariške komune, prek revolucionarnih dogodkov v začetku tega stoletja do proletarske poezije, nastajajoče bolj sporadično kot organično (K. Abrašević, Tanc-Čulkovski, Čufar, Kosta Racin, Mihovil Pavlek-Miškina), je toliko vzporednih pojavov naši novejši in najnovejši zgodovini, ob kakršnih bi se poprej kazal naš primanjkljaj, a glede na dogajanja v letih 1941 do 1945 pa tudi toliko prednosti, toliko izjemnega na vseh področjih človekovega ustvarjanja in človekove zavesti, da vsega tega ne kaže zamejevati v tesne časovne soorednice in ne prikazovati kot nekaj ločenega, tako brez primerjave z Evropo in s širšim svetom. Ali naj se po albansko zapiramo za svoje »tarabe« in se sami pred sabo malikovalsko povzdiguemo?!

Janez Rotar
Filozofska fakulteta v Ljubljani

SODOBNA SLOVENSKA PROZA IN KERMAUNERJEV »EROTIZIRANI VELESISTEM«

Taras Kermauner: DRUŽBENA RAZVEZA. Sociološko in etično naravnani eseji o povojni slovenski prozi. Cankarjeva založba, Ljubljana 1982. 541 str. + kazala.

Družbena razveza je nadaljevanje Kermaunerjeve esejistike o povojni slovenski prozi, ki jo je zbral v *Zgodbi o živi zdajšnjosti* (Maribor, 1975), kjer med drugim razpravlja o romanih V. Zupana (Vrata iz meglenege mesta), Remca (Sončni obrat), Zidarja (Dim), Hienga (Orfeum), Kovačiča (Resničnost, Sporočila v spanju), Šeliga (Ali naj te z listjem posujem), Rupla (Tajnik šeste internacionale), o novelistiki in krajši pripovedni prozi istih avtorjev ter Rotarja, Švabiča, Dolenca in Jančarja. V *Družbeni razvezi*, ki je že po dolžini avtorskega besedila daleč obsežnejša od svoje predhodnice, še bolj naraste korpus interpretiranih oziroma (kot odnosnice) bolj ali manj izčrpno v obravnavo pritegnjenih besedil (vseh je kar okoli 400). Že s tem *Družbena razveza* kot del »velikega romana-reke« esejistike in kritike, ki ga Kermauner piše že več kot trideset let, izpričuje njegovo voljo po »ustvarjanju erotiziranega velesistema« slovenske literature; tj. celostno (totalno) zaob-

seči in sistematizirati ter razložiti kar največ literarnih del (po nemogoči možnosti vsa), vendar ne znanstveno-brezinteresno, temveč z že skoraj erotično zavzetostjo in težnjo po »javnem razpravljanju«, »(samo)razkrinkavanju«.

Kermauner sicer zlasti v prvem delu knjige uporablja nekatere metode sodobne literarne vede (strukturalno, psihoanalitično, sociološko, celo recepcijsko, mitološko-arhetipsko branje), vendar ravno zaradi piščeve osebne zainteresiranosti in dejavne vključenosti v dinamiko literarnega življenja, ki ga kot predmet popisuje, v globalu vendarle dobivajo esejističen pomen. Le-ta se kot »literatura o literaturi« izčisti zlasti v zadnjem delu knjige. Da bi bile njegove teze bolj znanstveno trdne in neovrgljive, Kermaunerju ne manjka širine (pristopov, korpusa, razpravljanja samega) niti pronicljivosti, veljavnost njegovih tez trpi bolj zaradi neselektivnosti (po zelo pogostem vpraševanju, preigravanju različnih možnih tez dobi bralec vtis, da Kermauner tako rekoč razmišlja na papirju, ob samem pisanju) in nedoslednosti v izpeljavi nekaterih metodoloških zastavkov, saj jih večkrat sproti spodbija. Sicer pa Kermaunerju za znanstveno validnost najbrž niti ni toliko, čeprav literarna veda lahko pri njem najde (in je do zdaj že tudi pobirala – npr. njegove termine za modernistične ideologije, zlasti za reizem in ludizem) marsikako plodno zrno in čeprav v interpretacijah besedil kajkrat zaostaja za neutrudnim esejistom v izvirnosti in množini (večkrat le nakazanih) odkritij.

Tako npr. Kermaunerju v *Družbeni razvezi* kljub literarnozgodovinskim pretenzijam umanjka ravno dosledna historična perspektiva skupaj s svojo (za živahnega esejista) nadležno empirično prtljago in dosledno metodologijo. Manjkajo *ugotovljivi in preverljivi* literarni in idejni tokovi, vplivi, slogovne formacije v svojih historičnih kontekstih: Kermaunerjev pogled na slovensko literaturo je v svojem bistvu vendarle sinhron, kar najlepše izpričujejo številne analogije, ki jih najdèva med modernizmom in prozno tradicijo. Da zadosti sinhroni obravnavi, npr. proglasi Kersnika za »začetnika znotrajtekstualnosti«, čeprav je menda že jasno, da stoji še v zgodovinskem okviru mimetične estetike; manj pa je jasno, po kakšni poti (ne v čem ali zakaj – kar je sinhrona logika) sta B. Zupančič in F. Rudolf nadaljevalca Puglja in Šorlija. Kot da so Kermaunerju vsa besedila enako blizu, vsa hkrati pred očmi, na dosegu in porabljiva za kakšno tezo, tudi (na videz) privlačno (da Hiengov Čarodej dopolni Kersnika z razvitejšo meščanskostjo). Izpeljuje sicer razne razvojne linije (npr. »misticizma« od Cankarja do Šeliga, »ludizma« od Zupanovega predvojnega modernizma do Švabića itd.), išče predhodnike in vplive, a dostikrat zgolj skicirano, brez dokazovanja, tako da nastane vprašanje, koliko so te linije dejansko zgodovinsko utemeljene v stvari sami in koliko so le projekcija piščevega (novoizumljenega, osebne) modela oziroma sistema.

Še posebej zato, ker pisec *Družbene razveze* ni le esejistični ter (vsaj do neke mere) literarnozgodovinski spremljevalec sodobne proze in literarnega življenja sploh, ampak vanj tudi dejavno posega in v njem sodeluje (nekaterih modernističnih literarnih tokov ni le razlagal, ampak jih je tudi propagiral, celo pomagal konstituirati – npr. »ludizem«) s svojo koncepcijo literature in njene družbene ter antropološke vloge, česar pa ne postavlja v oklepaje, ampak vseskozi na različne načine v *Družbeni razvezi* tudi tematizira. Od tod marsikakšni polemični toni, plediranje, celo literarno programatorstvo (npr. »obuditve analitičnega romana« po vzoru Balzaca, Čosića, Pekića), ki pač vplivajo tudi na manjšo »objektivnost« sociološkega, literarnozgodovinskega idr. konceptualiziranja. Kermauner je zanimiv navsezadnje tudi kot bralec in interpret številnih rokopisov še pred knjižnimi izidi (npr. Slana, Proletarec; Zupanovi romani) ter kot prijatelj ali sodrug številnih pisateljev (Rupla, Smoleta, Kovačiča itd.).

Kermauner razumeva literarno delo kot pričevanje o nekem času, obdobju (njegovi mentalni in sociozgodovinski strukturi) in hkrati kot pritrjujoče ali zanikajoče opredeljevanje do njega. Tako v *Družbeni razvezi* preizkuša različne povojne romanopisce v njihovem

odnosu do srednjeslojstva. Tudi v tej knjigi mu je torej bistven idejni svet nekega pisca, razsežnosti in lastnosti »eksistencialne strukture« njegovih romanov, novel. Sooča različna stališča generacij do nekega problema (npr. propadanja tradicionalne humanistične kulture) in se še sam (vseskozi prisotna samorefleksija) generacijsko umešča. Pri tem se trudi biti razumevajoč za povsem različne literarne svetove, vanje se je sposoben brez apriornih ekskluzivizmov »vživeti« in jih v svojih interpretacijah bralcu plastično orisati. V *Družbeni razvezi* enako ceni tako tradicionalnejše kot inovativnejše prozaiste, čeprav priznava, da prve rajši in lažje bere, druge pa bolj zagovarja in rajši interpretira. Takšno na videz protislovno vrednotenje pa ni motivirano le s kulturnopolitično ideologijo večplastnosti, »pluralnosti« slovenske družbe in literature, ki jo Kermauner programatsko zagovarja, ampak izvira tudi iz njegovega gnoseološkega (končen je kriterij umetnostne resnice, ki razgalja, kar je prikrito) in etičnega (končni kriterij osvobajanja od vseh tabujev, shem, tudi literarnih) razumevanja književnosti (estetski – znotrajliterarni – vidik je le-tema podrejen, zato se npr. Kermauner skoraj ne ukvarja s poetiko proze v ožjem smislu). Kriteriju resnice zadostuje tradicionalna pripovedna proza, kadar je kritična, eksistencialno odprta, kriteriju osvobajanja pa modernistična, ko radikalizira popolno svobodo subjekta. Takšno aksiologijo pa problematizira filozofija tragizma, ki je za Kermaunerja vedno bolj pomembno in odločujoče prisotna.

Kako je njegovo branje predvsem ukvarjanje z idejno strukturo proznega besedila, ne razodevajo le stališča, kot je tole: da naj bi Kranjec in Jančar »vsak po svoje odsevala (sic!) svojo sodobno osebno skušnjo in ideološko zavest«; niti svojevrstno uporabljena metoda genetskega strukturalizma (goldmannovskih homologij književnosti in sočasnega družbenega konteksta – npr. pojav novega pomeščanja in meščanski družinski roman M. Mihelič), ki – presenetljivo – Kermaunerja zavede tudi v že kar vulgarnomaterialistično iskanje družbenega ekvivalenta določenemu literarnemu dejstvu (npr. vračanje k naturi pri Koprivcu in sočasen pojav vikendaštva). Idejni odnos se najjasneje izrazi v bolj »literariziranem« delu knjige (npr. v eseju o Rebulovem Divjem golobu), kjer preide v eksistencialno samospraševanje, saj se v besedilu osredotoči na literarni lik, se z njegovo idejo bodisi identificira bodisi polemizira z njegovim eshatologizmom.

Zelo pogost prijem je tudi kontrastiranje dveh prozaistov oziroma njunih del (Slana: Rudolf, Prežih: Zupan ob vprašanju navideznega in dejanskega humanizma), kar ima bolj svojsko pedagoško vrednost (uvajanje bralca v neki pisateljski svet) kot pa literarnozgodovinsko. Zlasti v *Zgodbi o živi zdajšnjosti*, a tudi v *Družbeni razvezi* pokaže smisel za sistemsko opazovanje – npr. korelacije sintaktične in kompozicijske ter višjih pomenskih ravnin pri Šeligu in Ruplu. Na sploh ni mogoče trditi, da Kermaunerja slog sodobnih slovenskih prozaistov ne zanima; nasprotno, posveča mu obilo pozornosti (npr. ob Grabeljšku, Rožancu, Hiengu, Šeligu, Ruplu, Božiču), čeprav bolj na ravni impresionističnega opisa kot pa analitičnega systemskega razbiranja, saj hoče slog kar najbolj neposredno postaviti v zvezo z idejnim svetom pisca oziroma z »eksistencialno strukturo« besedila.

Glavna tezna os *Družbene razveze* zadeva položaj, vlogo in razvoj sodobne slovenske pripovedne proze v povojni družbi, ki jo bistveno oblikuje proces nastajanja t. i. »srednjeslojstva«. Srednji razred naj bi se po Kermaunerju formiral iz prejšnjih, bolj diferenciranih slojev (meščanskega, kmetskega, proletarskega), vendar sam v sebi ni utemeljen. Ni niti ekonomsko samostojen niti obstojen, čeprav »požira« druge sloje zgoraj in spodaj; »strategija« mu je določena od države, zelo iznajdljiv pa je v okvirih »taktike«. Politično »ga ni«, čeprav zapolnjuje večino družbe in s svojimi vrednotami vpliva na proletariat (da se le-ta poleg kmetov tudi usrednjeslojuje). Srednji sloj si prikriva vezanost na »državno nujnost«, zato si išče lažne ideološke svobode, svobodno išče zveze, kontinuitete, vrednote, obremenitve. Vezljivost med ljudmi se tako rahlja, družba se atomizira, privatizira, se »razvezuje«. Takšna vizija srednjeslojstva morda do neke mere drži, če pojem meri bolj na empirično razvidne navade, način življenja, prevladujoče vrednote. Ni pa prepričljiva,

ko skuša na isti imenovalec spraviti (ideološko, interesno, literarnopragmatično) tako različne pojave, kot so konformizem »borčevske« generacije in (navidezni?) nekonformizem mlajših generacij (spet tako različnih hipijev, novolevičarjev itd.), ali pa literaturo B. Zupančiča in »ludizem« F. Rudolfa, da o E. Filipčiču niti ne govorimo. V dinamiki literarnega življenja bi moral nujno upoštevati različne kulturne modele, kot so tradicionalna institucija umetnosti oziroma kulture (s pripadajočo ideologijo oz. infrastrukturo), pojav kontrakulture, množične kulture itd., kar vse priča o drugačni stratifikaciji družbe, kot jo skozi (sicer vseskozi problematizirano) optiko teorije intelektualskih elit skuša naslikati Taras Kermauner.

Tu je mogoče le skicirati, o čem še razpravlja Kermauner v *Družbeni razvezi*. V prvem delu raziskuje odnos srednjestojstva do zgodovine, ob tem zelo zanimivo obdela problematiko povojnega zgodovinskega romana, njegove socialne funkcije v primerjavi s tradicionalnim (predvojnim) zgodovinskim romanom, skuša opredeliti (zvrstno oz. klasifikacijsko) tovrstna besedila, ob romanih Ingoliča, Miheličeve, Kavčiča, Jančarja idr. ugotavlja bodisi obnavljanje bodisi inoviranje modela, ustavlja se pri njihovi umetniškosti ali trivialnosti itd. Ob romanih M. Kranjca, Kozaka, Potrča, Kosmača, M. Mihelič, M. Malenšek, Zupančiča, Grabeljška, Koprivca, Zupana, Hienga, Kovačiča, Božiča in Šeliga nato analizira razvoj odnosa družbe in posameznika od »narurne« povezanosti, prek spora posameznika z družbo-politiko kot »usodo« do izgube tako družbe kot posameznika v »reizmu«. V naslednjem eseju se zavzame še za nujnost in plodnost koeksistence tradicionalne in inovativne smeri v povojni slovenski pripovedni prozi.

Drugi del že zavzemajo bolj »klasične« kermaunerjevske interpretacije romanov M. Kranjca in V. Zupana ter M. Slane in F. Rudolfa, le da je v njih še večji literarnozgodovinski delež kot proti koncu knjige. Tretji del uvaja osebnoizpovedna polemika z Rebulovim Divjim golobom, ki jo nadaljuje s svojim videnjem Cankarja (ob Slodnjakovem Tujcu), ob Rožančevi Ljubezni se med drugim pokaže Kermaunerjevo odklanjanje »znotrajtekstualnega« hipermodernizma, končuje pa ga z interpretacijama Hiengovega Orfeja ter Obnebjeta metuljev. Zadnji, četrti del je najbolj (včasih že, kot avtor sam priznava, »spakljivo«) literaren, čeprav le v zaključnih študijah o Snojevem Jožefu in Ruplovi Družinski zvezi, sicer pa se ukvarja še s Šeligom, Božičem, Zagoričnikom v bolj standardnih interpretacijah.

Knjiga bo nepogrešljiva za vsakogar, kdor se ukvarja s sodobno slovensko pripovedno prozo ali pa jo samo ljubi.

Marko Juvan
Ljubljana

MAKEDONSKÉ FOLKLORNE PRIPOVEDI V SLOVENŠČINI

V zbirki Kondor za leto 1982 je izšel izbor makedonskih folklornih pripovedi v slovenščini z naslovom *Osla jahaš, osla iščeš*, s podnaslovom Makedonske ljudske pripovedke. Izbral jih je in jim spremno besedo napisal dr. Dragi Stefanija, ki skrbi za makedonščino na ljubljanski slavistiki. Delo je prevedla Nada Carevska.

Dragi Stefanija na kratko, a pregledno predstavi bistvene posebnosti makedonske slovstvene folklorne, v skladu s predmetom njegovega izbora je njegovo težišče seveda na pro-